

Josipa
Lulić

Lupus in ars

Simbolizam životinja u umjetnosti i literaturi
znanstveni skup
Rijeka, 23.-24.5.2008.

Ambiciozan projekt u zajedničkoj organizaciji Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Teologije u Rijeci – područnog studija Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ove se godine nastavio ikonografskim znanstvenim skupom na temu simbolizma životinja u umjetnosti i literaturi, te je i ovaj put okupio velik broj stručnjaka iz cijelog svijeta.

Brojnost izlagača i raznolikost njihovih specijalnosti uvjetovale su i raznovrsnost “ponude”. U pet radnih sesija (od koje su se dvije, one u subotu ujutro, održavale paralelno u dvije dvorane) znanstvenim se radovima predstavilo tridesetak stručnjaka iz četrnaest zemalja koji su obuhvatili velik vremenski i prostorni raspon, od starozavjetnog Izraela do Hrvatske u 21. stoljeću, svi objedinjeni temom simbolizma životinja.

Razmatrala se simbolika raznih životinja, u raznolikim medijima te različitim prostornim i vremenskim koordinatama. Primjerice lav može predstavljati neprijatelja kao što je u svojem izlaganju istaknuo Dino Milinović, može biti simbol Krista, kao što je napomenuo Branislav Cvetković govoreći o simbolici lava u ikonografiji despota Stefana, a može imati i snažno apotropejsko značenje kad se nađe na pročeljima romaničkih katedrala ili zajedno s bikom u prijetećem stavu na ulazu u svetište u mozaičkim podovima kasnoantičkih crkava Bliskog istoka, što je iscrpno dokazao Gabriele Canuti. U imaginariju kršćanske umjetnosti svoje mjesto nalaze raznorodni prikazi životinja: opasne životinje u borbi

koje se u Bizantu javljaju nakon ikonoklazma Athanassios Semoglou doveo je u vezu s euharistijom. Česti su u umjetnosti Bliskog istoka prikazi lovačkih životinja, gdje je i u ranom srednjem vijeku lovački pas ostao snažan pozitivan simbol, povezan s idejom raja kao lovišta, što je pokazala Cynthia Villago-mez. Pas, kao što je objasnila Simona Cohen, postaje pozitivan simbol i u venecijanskom religioznom slikarstvu 16. stoljeća. Potom ptice: na prvom mjestu golubica, o kojoj su govorili Rosa Alcoy Pedros i Lasse Hodne koji ih je spomenuo zajedno s grlicama kao simbolom čednosti; rajske ptice (u izlaganju Jasenke Ferber Bogdan o modelu za rajsku pticu u Klovićevu časoslovu) te ostale vrste čiju je simboliku u talijanskom renesansnom slikarstvu Heinrich P. Pfeiffer potkrijepio primjerima iz knjige *De bestiis et aliis rebus* Pseudo-Huga od svetog Viktora.

Osim stvarnim, srednjovjekovna umjetnost Zapada vrvi i fantastičnim životinjama. Njihovo pojavljivanje u mozaicima sjevernotalijanskih srednjovjekovnih crkava katalogizirala je Giordana Trovabene. Nalazimo ih i na Radovanovu portalu trogirске katedrale, ovaj put, kao što je pokazao Ivo Babić, u širokoj kozmološkoj simbolici gdje su neki od prikaza s fantastičnim životinjama identificirani sa sazviježđima, te u sklopu ornamenata u slikarstvu na području Bizanta i srednjovjekovne Srbije gdje se miješaju sa stvarnim životinjama, kao što je pojasnio Bojan Popović.

Milada Studnickova raspravljala je o fenomenu naslikanih muha na marginama

rukopisa koje se, od slučaja do slučaja, mogu interpretirati kao *trompe l'oeil* ili kao simbolički prikaz, a Tatjana Chumakova o simbolici životinja u ruskoj kulturi. Laura Cleaver dala je posebno zanimljiv doprinos svojim radom u kojem je usporedila dresiranje medvjeda i obrazovanje dječaka u srednjovjekovnoj Engleskoj, Micaela Vitale koncentrirala se na životinje u talijanskim židovskim ženidbenim ugovorima, Benjamin De Lee na prikaze životinja u Nilu koji su od antike ostali duboko ukorijenjeni u koptskoj umjetnosti, posebno obrađujući ikonu Navještenja sa Sinaja dok se Gaetano Curzi bavio izuzetno zanimljivom kriptom u Ugentu, koncentrirajući se na prikaze životinja poput hijena ili lavova koje se isprepliću s grafičkim ornamentom. Martin Germ, koji je uz Marinu Vicelju Matijašić, Veroniku Nelu Gašpar, Emanuela Hoška i Barbaru Španjol-Pandelo bio u organizacijskom odboru skupa pozabavio se pogrešnim interpretacijama amblematskih životinja u ljubljanskom *Albumu Društva sv. Dizme*. Zadnje izlaganje pripalo je Jerici Zihlerl koja je široko zasnovanim ikonografskim istraživanjem pokušala dati pregled simbolike kože sve do umjetnika 20. stoljeća i suvremenog logotipa istarske turističke zajednice.

Promatrao se i simbolizam životinja u tekstovima. Veronika Nela Gašpar promatrala je lik Krista kao "Janjeta Božjeg" u Bibliji te razmatrala razlike u simbolici janjeta Starog i Novog zavjeta, dok je Rosa Alcoy Pedros istražila likovno ostvarenje tog simbola (zajedno sa simbolom golubice) u srednjovjekovnoj umjetnosti Katalonije. Anđela Jeličić iznijela je zanimljivu interpretaciju Leviathana, starozavjetnog čudovišta, povežavši ga putem etimologije i likovnih prikaza sa zmijom, simbolom pobijeđenog neprijatelja. Upravo o simbolici zmijske i zmaja nad kojima (u kombinaciji s lavom) stoji trijumfirajući Krist u pozi preuzetom iz rimske carske ikonografije govorio je Dino Milinović. Zmija u Rafaelovoj slici sv. Margarete ima, prema Yvone Zu Dohna, drugu simboliku: ona u psihoanalitičkom smislu predstavlja žensku seksualnost. Upravo odnos zmijske i svete, za razliku od



↑ Oxfordski bestijarij, o. 1210 (f. 10 verso)

odnosa koji sa zmijom imaju sv. Juraj ili sv. Mihovil, snažan je indikator, prema Dohni, Rafaelova specifičnog viđenja žene. Zmajevi se, kao atributi, nalaze i na gotičkim zadarskim relikvijarima, što je u svojem izlaganju pokazala Marijana Kovačević. Simboliku životinja Apokalipse u hrvatskoj fantastičnoj prozi obradila je Kornelija Kuvač-Levačić, a odnos ljudi i životinja u ruskim baroknim propovijedima Marina Kiseleva. Najjasniji odnos riječi i slike vidljiv je u bestijarijima, oslikanim srednjovjekovnim kompendijima simbolike životinja koje su u svojim izlaganjima obrađivali Ricardo Piñero Moral, Xenia Muratova i Heinrich P. Pfeiffer i na koje se pozivaju gotovo svi koji se bave simbolizmom životinja, pa makar da dokažu kako neke scene *ne* proizlaze izravno iz bestijarija, poput Luuka Houwena koji je iscrpno obradio životinje u korskim klupama engleskih katedrala. Ta razlika u pristupu proučavanju odnosa

riječi i slike, posebno vidljiva u doprinosima teoloških radova, potakla je i raspravu: pitanja koliko vjerno umjetnici slijede tekst, koliko ga uostalom i poznaju, tko je zapravo autor koncepta i poruke koju likovno djelo prenosi, te tko je njihova pretpostavljena publika velika su pitanja ikonografskih studija. Zaključak je, naravno, uvijek u Aristotelovoj zlatnoj sredini i ovisi od slučaja do slučaja: ne smije se zaboraviti likovna tradicija koja oblikuje viđenje svijeta i koja stvara fiksne tipove koji se prenose kroz stoljeća, no ne smiju se ni u likovne prikaze učitavati teološka značenja čije potvrde nema u tekstovima. Upravo je u tom interdisciplinarnom pristupu velika snaga ovog skupa i pripadajućeg mu časopisa IKON.

Skup je zatvorio Xavier Barral i Altet koji je u nadahnutoj završnoj riječi dao kratak povijesni pregled ikonologije kao znanstvene discipline i pozvao na nastavak istraživanja i promicanja te discipline.

Ovo je bio drugi znanstveni skup iz područja ikonografije i ikonologije u Rijeci. Prvi je bio održan prošle, 2007. godine, a radovi s tog skupa prikupljeni su i objavljeni u prvom broju zbornika-časopisa IKON koji je bio predstavljen na skupu. Veliki interes stručnjaka iz cijelog svijeta koji je premašio organizacijske kapacitete svjedoči o potrebi stručne zajednice za ovakvim simpozijem, te stoga veseli najava organizatorice, Marine Vicelje Matijašić s Filozofskog fakulteta u Rijeci, da će se osnovati međunarodni centar za ikonografske studije sa sjedištem upravo u Rijeci. x

SUMMARY: LUPUS IN ARS

/ 2nd International Conference of Iconographic Studies entitled *Animal Symbolism in Art and Literature* (*Simbolizam životinja u umjetnosti i literaturi*) was held in Rijeka from 23-24 May 2008, with the participation of some thirty

speakers. Major part of relations concentrated on animal representations in medieval art, with others devoted to animals in literature and their theological interpretation.